

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK JAPÁN-POLITIKÁJÁNAK VÁLTOZÁSAI A 20. SZÁZAD ELEJÉN

Az Egyesült Államok 1898-ban, a Spanyolország ellen indított háborúval lépett be a világpolitikába. A könnyű és mutatós amerikai győzelem után Spanyolország végérvényesen kiszorult a karibi térségből. A Fülöp-szigetek és Hawaii megszerzésével azonban az Egyesült Államok szembekerült egy, a hadseregét és flottáját is rohamlép-tekben fejlesztő, feltörekvő nagyhatalommal, Japánnal.

Japán terjeszkedésének kezdete a 19. század utolsó harmadára esett. 1874-ben elfoglalta Formozát, ám nem sokkal később kénytelen volt visszavonulni, mivel ennek birtoklásáért az angol flottával kellett volna megmérkőznie. A nyilvánvaló vereséget elkerülendő, a szigetország figyelmé az angol érdekszférán kívül eső Korea felé fordult, és az 1894–1895-ben Kínával vívott háború eredményeképpen meg is szerezte azt. Ezután Oroszországgal került szembe, mivel Mandzsúriát mindkét nagyhatalom a saját érdekszférájának tekintette. Oroszország már korábban megegyezett Németországgal Port Arthur, valamint Kiaucsou erődjének megszerzése után. Japán Nagy-Britanniával kötött szövetséget Oroszország ellen. Ezzel úgy tűnt, hogy hamarosan komoly nagyhatalmi összecsapás lesz a térségben. Ekkorra már az Egyesült Államok – a Fülöp-szigetek birtoklása révén – sem volt közömbös a távol-keleti játszmát illetően. Az európai hatalmak fegyverkezési versenyének gyorsulása után lényegében már az Egyesült Államok volt a szigetország fő vetélytársa. Tanulmányunkban a két nagyhatalom viszonyában beállott legfontosabb változásokat mutatjuk be a spanyol–amerikai háborútól az első világháborút lezáró békerendszerig terjedő időszakban.

Az Egyesült Államok Japán-képe az első világháborúig

Japán terjeszkedése a Meidzsi-restaurációt követően indult meg. Az expanzív külpolitika számára nélkülözhetetlen eszközök, a hadsereg és a hadiflotta is nagymértékben fejlődtek. Az időhatárok átlépése árán is meg kell említenünk a modernizáció kezdetének amerikai visszhangját. A változások kezdete után hat évvel, 1874-ben Japánba érkezett Emory Upton amerikai tábormok már jelentős hadászati reformokról tudott beszámolni. Upton 1874-ben kezdődött és másfél évig tartó világ körüli útja során valamennyi nagyhatalom haderejét megvizsgálta, útja során szerzett ismereteit pedig egy nagyszabású műben közreadta.¹ Nézete szerint az új japán vezetés jelentős lépéseket tett a hadsereg modernizálására. Ekkor születtek meg – francia tisztek tevékeny közreműködésével – a tisztképzés intézményei és a modern hadsereg számára nélkülözhetetlen újítások. A szigetországról szóló fejezetet sokatmondóan zárta, megállapította ugyanis, hogy az elszigetelődés véget ért, s a jövőben Japán nagy szerepet fog játszani a nemzetközi küzdőtéren.²

Kínáról már lényegesen kevésbé optimista képet festett. Kiemelte, hogy jól szervezett hadsereg és infrastruktúra nélkül Kína part menti területei – a fővárossal együtt – igen sebezhetőek. Megoldásként a haderő terén Japán példáját javasolta, de nem maradt el a demokratikus berendezkedés jótékony hatásainak említése sem. Véleménye szerint Kína vízváltástóhoz ért, és a közeljövőben eldől: vajon képes lesz-e önmaga fejlesztésére, vagy a nagyhatalmi vetélkedés egyik fő színterévé válik, és hátrányokat szenvedve évtizedekre távol kerül a modernizációtól.³

A 19. század utolsó harmadának egyik legjelentősebb amerikai katonai gondolkodója, Alfred Thayer Mahan a századfordulótól kezdve az Egyesült Államok csendes-óceáni terjeszkedésének gátjaként tekintett Japánra. Fordulópontnak az 1894–1895-ben Kínával vívott és gyors japán győzelemmel lezárult háborút tartotta. Kiemelte Japán jó földrajzi fekvését, valamint a katonai vezetés rátermettségét is. Kínán kívül Japán Oroszországra is súlyos vereséget mért, így – néhány évre – kikapcsolta az egyik komoly vetélytársát a távol-keleti vetélkedésből.

Mahan szerint a Karib-tengeren és a Csendes-óceánon volt a legfontosabb az amerikai tengeri fölény megteremtése. A tengeri fölény szempontjából a Hawaii-szigetek megszerzését tartotta a legsürgetőbb feladatnak, mivel az volt a leginkább alkalmas az amerikai flotta összpontosítására egy esetleges japán támadás esetén. Már a 19. század utolsó éveiben felismerte, hogy az Egyesült Államok lesz Japán egyetlen tényleges vetélytársa, mivel Nagy-Britannia az erőltetett német flottaépítés miatt kénytelen lesz hadihajóinak nagy részét az Északi-tengeren, valamint a brit szigetek környékén állomásoztatni. Upton még nem tulajdonított nagy jelentőséget a Japánban bekövetkezett fejlődésnek, mivel Európában akkor még nem volt olyan mérvű fegyverkezési verseny, mint a későbbi évtizedekben, így szilárd volt az erőegyensúly, ám a századfordulón már lényegében eltűntek a szigetország európai vetélytársai. Mahan egyedi, olvasmányos stílusával, nagy ismeretanyagával komoly hatást gyakorolt a korszak politikusaira. Theodore Roosevelt haditengerészeti államtitkár mellett William McKinley elnök és a republikánus párt vezető egyéniségei – Henry Cabot Lodge, Elihu Root – is támogatásukról biztosították.⁴ Theodore Roosevelt két elnöki ciklusának idején (1901–1909) Mahan terve lényegében megvalósult, ugyanis az amerikai flotta – időlegesen, nagyjából az első világháború kitöréséig – a második helyre lépett a brit után.⁵

Theodore Roosevelt elnöksége idején hozzálátott Mahan stratégiájának megvalósításához. Felismerte, hogy az amerikai hadsereg fejletlensége miatt (ekkoriban alig érte el a 100 000 főt) a hadiflottával kell megoldani a Fülöp-szigetek védelmét. Számos kikötő épült, ám Roosevelt továbbra is az „Egyesült Államok Achilles-ínjának” nevezte a Fülöp-szigeteket.⁶

Japán lényegében 1904–1905-ben, az orosz–japán háború idején vált világpolitikai tényezővé. Az amerikai közvélemény a háború kezdetén egyértelműen Japánnal szimpatizált. Oroszországban csalódottan is fogadták, hogy az Egyesült Államok egy keresztény ország helyett Japánt támogatja. Az autokrata vezetés mellett az akkoriban lezajlott egyre véresebb pogromok sem tették népszerűvé a cári Oroszországot az Egyesült Államokban.⁷ Az is a japánok mellett szólt, hogy a háború kirobbanása előtt a katonai és a politikai vezetésben egyaránt gyors orosz győzelemmel számoltak, amely után a nyitott kapuk elvét is veszélyben látták. Japánt sok esetben esélytelennek (*underdog*) kiáltották ki. Roosevelt még egy angol–amerikai–japán szövetséget is lehetségesnek tartott, sőt Franciaországot és Németországot egyaránt figyelmeztette, hogy egy esetleges Japán elleni összefogás után az Egyesült Államokkal találhatják magukat szemben. Az amerikai elnök már 1904-ben, a háború kitörése előtt felajánlotta a feleknek, hogy kész közvetíteni, ám Oroszország és Japán is bízott a döntő győzelemben. Ezt végül az utóbbinak sikerült kivívnia. Oroszország a vereség mellett a forradalmi szervezkedéssel is számolni kellett, ezért mindenképpen tárgyalóasztalhoz kellett ülnie. Japán öröme sem volt teljesen felhőtlen. Hajóhadának veszteségei kicsik voltak ugyan, ám az ország az államcsőd szélén állt.⁸

Roosevelt végül közvetíthetett az orosz–japán háborút lezáró portsmouthi békétárgyalásokon. Az amerikai elnök már a háború kirobbanásától kezdve tartott attól, hogy az ellenségeskedés – különösen, ha elhúzódik – felboríthatja a nemzetközi egyensúlyt. Komolyan számolt azzal, hogy az egy évvel korábban létrejött entente cordiale után ismét kiéleződhet a viszony Nagy-Britannia és Franciaország között, mivel utóbbi Oroszország, előbbi viszont Japán sikerében volt érdekelt. Egy ilyen megosztottságnak pedig kizárólag Németország lett volna a haszonélvezője. Roosevelt ugyanis akkoriban még Németországot tartotta az igazán veszélyes vetélytársnak, noha Japán fokozatos erősödése és a kelet-ázsiai térségben növekvő befolyása is aggodalommal töltötte el.⁹ Figyelmeztette az orosz felet Japán erőfölényére, valamint arra, hogy Japán katonai erejénél fogva képes lenne kelet-oroszországi területeket annektálni. A japán delegációval igyekezett megértetni, hogy az elsőprő győzelem ellenére ne hasonlítsák a helyzetet az 1870-ben vívott porosz–francia háborúhoz. Helyesen látta, hogy Japán nem tartott megszállás alatt orosz területeket. A japán féltől az eredetileg 600 millió dollár összegű hadisarc jelentős csökkentését kérte. Ez utóbbi lépésnek az a magyarázata, hogy a háború végére Japán gazdasága igen ingatásban volt. Roosevelt kiválóan látta, hogy egy nagy összegű hadisarc kikényszerítésével a szigetország már veszélyes vetélytárs lehet. A kártérítés ügye végül úgy oldódott meg, hogy az orosz fél elutasította azt. Az amerikai elnök azonban nem kívánta a japán–amerikai kapcsolatok elhidegülését sem, ezért elismerte a szigetország jogát Korea felett, cserébe viszont elvárta, hogy Japán ismerje el a Fülöp-szigeteket amerikai érdekszférának. A portsmouthi békével Roosevelt elérte a kitűzött célt: egyik fél sem gyengült meg végzetesen, így továbbra is érvényesülhetett a nyitott kapuk elve. Az amerikai elnök egy évvel később érdemei elismeréseként Nobel-békedíjat kapott.

Az Egyesült Államok közvéleménye és politikusai is abban reménykedtek, hogy mindkét hadviselő fél meggyengülve kerül ki a háborúból. Japán azonban katonailag távolról sem volt kimerülve a háború befejezése után, ami aggodalmat keltett az Egyesült Államokban. A háború befejezése után kezdtek sokasodni a japánellenes hangok és írások, igaz, ezek kezdetben még csak meggondolatlan újságíróktól származtak, akik a „sárga veszélyről” kezdtek cikkezni. A Japánt bíráló újságcikkek hangneme is változott idővel; ezekben már úgy jelent meg a szigetország, mint a térségben egyeduradalomra törekvő veszélyes hatalom. Az orosz flotta Csuzimánál történt megsemmisítése után már a politikai és a katonai vezetésben is komolyan számoltak a japán flottával mint jövőendő ellenféllel. A nem sokkal a háború lezárása után megszületett *Orange Plan* 48 bevethető hadihajóval számolt egy esetleges háború esetén. E számnak csak a harmada állt rendelkezésre, a többi hajó megépítéséhez szükséges pénzüsszeget pedig nem szavazta meg az amerikai kongresszus.¹⁰

Noha az amerikai külpolitika irányítói sikerrel tették a dolgukat, a két ország kapcsolatai csak rosszabbodtak. A viszony elmérgesedését – a korszakban egyedi módon – nem gyarmati konfliktus okozta. A 19. század legvégétől kezdve jelentősen megnőtt az Egyesült Államok nyugati területein (ezen belül is Kalifornia államban) a japán bevándorlók száma. A japán bevándorlás problémáját orvosolando hozták tétő alá az első *gentlemen's agreementet* (becsületbeli megállapodás) 1901-ben, amely megtiltotta a Japánból az Egyesült Államokba történő bevándorlást. Ezt azonban könnyen ki lehetett játszani oly módon, hogy a Hawaii-szigetokről, Kanadából vagy Mexikóból utaztak tovább a nyugati partvidékre. E tendencia a számokban is tükröződött; 1895-ben még csak 6000, négy év múlva 35 000, míg 1908-ban már több

mint 103 000 japán bevándorló volt Kalifornia államban.¹¹ (Védelmükben meg kell azonban jegyezni, hogy e számok eltörpültek az európaiakhoz képest.)

Az 1908-ban megkötött második gentlemen's agreementben Japán vállalta, hogy megtiltja a kivándorlást az Egyesült Államokba. Ez azonban nem javított a két ország kapcsolatain, ugyanis akkorra már több egyértelműen japánellenes intézkedést hoztak a nyugati parton, elsősorban Kalifornia államban. 1906-ban San Franciscóban a helyi iskolaszék 93 japán diák számára csak a kínaiaknak és a koreaiaknak fenntartott iskolák látogatását engedélyezte. Rooseveltnél hiába kelt ki több alkalommal is a diplomáciai bonyodalmakat okozó megkülönböztetés ellen, az elnöknek nem volt joga beleszólni az egyes államok törvényhozásába.

Az előbb említett lépéseket tovább tetézte, hogy a sajtó mellett már politikusok és a spanyol–amerikai háború egyes tisztjei is egy japán–amerikai háború elkerülhetetlenségét hangoztatták. A szigetország sajtója és politikuskárdája sem volt kevésbé háborúpárti.¹² Ebben a helyzetben igen merész lépésnek kell látnunk 16 amerikai hadihajó 1907-ben kezdődött világ körüli útját, amelyben Japán is szerepelt. Egy meglepetésszerű japán támadás könnyen jelentős vereséggé változtathatta volna a vállalkozást. Az amerikaiak végül barátságos fogadtatásban részesültek. Még ugyanabban az évben Elihu Root külügyminiszter Takahira washingtoni nagykövettel megállapodott a status quo fenntartásában, az amerikai és a japán érdekszférák kölcsönös elismerésében, valamint hogy az esetleges vitás kérdéseket tárgyalások útján oldják meg. A flotta útjának is ez volt az egyik célja: figyelmeztetni a szigetországot a nyitott kapuk elvének fontosságára. Az 1909-ben véget ért világ körüli út felemásan sikerült, ugyanis a 16 hadihajónak és kíséretének Tokióba érkezése után a szigetországban (és Németországban is) felgyorsult a hajóépítés.¹³ Rooseveltnél utolsó hivatali évében találozón fogalmazta meg az amerikai külpolitika irányítói előtt álló – s cseppet sem könnyű – feladatokat: „Létfontosságú, hogy távol tartsuk a japánokat országunktól, úgy, hogy egyúttal megőrizzék jóindulatukat irányunkban.”¹⁴

Ugyanabban az évben William Howard Taft váltotta az elnöki székben Theodore Rooseveltet. A külügyminiszter, Philander C. Knox az Egyesült Államok lemaradásával érvelve erőteljesebb kelet-ázsiai politikára ösztönözte az elnököt. 1909. december 14-i memorandumában szorgalmazta, hogy a nagyhatalmak adjanak kölcsönöket Kínának, lehetőséget teremtve ezzel egyes stratégiai fontosságú vasútvonalak viszszavásárlására. Külön kiemelte Mandzsúriát, s ez egyértelműen a japán térnyerés ellen irányuló lépés volt. Ugyancsak az amerikai befolyás növelését célozta, amikor 1912-ben engedélyezte amerikai bankok belépését egy akkoriban szervezett nagyhatalmi konzorciumba. Számítása nem vált be, mivel az Egyesült Államok a tőkehányadot tekintve messze elmaradt a többi nagyhatalomtól.¹⁵

Thomas Woodrow Wilson megválasztása után nem sokkal, 1913-ban megvonta a kormánygaranciát az amerikai bankoktól, mivel véleménye szerint a konzorcium nem állt összhangban a nyitott kapuk elvével. Rögtön hozzátette, hogy mindenképpen támogatni kell Kína Japánnal szembeni küzdelmét, csak annak összhangban kell állnia a nyitott kapuk elvével, tehát nem szabad veszélyeztetni Kína önállóságát.¹⁶ Japán további politikája a továbbiakban is próbára tette az amerikai diplomácia problémamegoldó képességét.

A japán terjeszkedés amerikai visszhangja

Thomas Woodrow Wilson 1912-ben történt megválasztása után joggal lehetett remélni a japán–amerikai kapcsolatok javulását. Wilson ugyanis tagadhatatlanul pacifista politizálásra készült. A külügyminisztere, William Jennings Bryan nevével fémjelzett, a fegyveres konfliktussal fenyegető érdekkellentéket tárgyalásos úton megoldani kívánó *misszionárius diplomácia* pedig reménnyel kecsegtetett a két ország vitáiban is.

A századelőn jelentősen növekedett az Egyesült Államokban – ezen belül is Kalifornia államban – a japán bevándorlók száma. Már megjelenésük óta több esetben diszkriminálták őket. Az iskolai elkülönítés mellett a legnagyobb felháborodást az 1913 májusában elfogadott *Alien Land Act* (az idegenek földbirtoklásáról szóló törvény) okozta. A törvény egyebek mellett megtiltotta, hogy japán származású vagy japán felmenőkkel rendelkező amerikai állampolgárok földtulajdont szerezzenek Kalifornia államban. A feszültség enyhítésére maga a külügyminiszter utazott Kaliforniába, ahol arról próbálta meggyőzni a helyi politikusokat, hogy a törvény elfogadása diplomáciai bonyodalmakat okozhat. A helyi vezetés azonban hajthatatlan maradt, így a törvényjavaslatot május 9-én megszavazták.

A heves vitákat kiváltó törvényt minden bizonnyal gazdasági okok miatt fogadták el. Kalifornia állam népességének növekedése 1900 és 1912 között háromszorosan haladta meg az országos átlagot.¹⁷ A japánok száma 1908-ban már jóval száz-ezer felett volt, így ez már jelentős munkaerőt jelentett. A japán munkavállalók gyakran a helyieknél alacsonyabb bérekért is dolgoztak. A kérdés Wilson 1912-es kampánya során is többször felmerült, ugyanis az elnökjelölt is az Ázsiából érkezettek alacsonyabb életszínvonalában látta a probléma gyökerét. A japánok viszont egyértelműen idegenellenességet láttak az említett törvény meghozatalában. A japán propaganda szerint az általuk végzett földművelés hatékonysága is nagy szerepet játszott a fentebb említett törvény elfogadásában. Ezt adatokkal is igyekeztek alátámasztani. A bevándorolt földművelők 55 millió dollár értékű agrárterméket állítottak elő az összes kaliforniai földbirtok alig több mint 3%-án, három és félszer meghaladva a szövetségi állam-beli átlagot.¹⁸ Ugyanakkor az iskolai elkülönítéssel kapcsolatos heves japán tiltakozás jogosságát aligha lehet vitatni.

A törvény elfogadása után a japán diplomácia többször kiemelte, hogy az nem marad válasz nélkül. A két nagyhatalom viszonyát ismét a feszültség és a gyanakvás jellemezte. A Csendes-óceánon állomásozó amerikai flotta vezetése javasolta Wilson elnöknek, hogy három csatahajót vezényeljenek a Jangce torkolatához.¹⁹ Lindley M. Garrison hadügyminiszter támogatta, Josephus Daniels, a tengerészeti tárca vezetője ellenezte a tervet. Utóbbi azzal érvelt, hogy erők elvonása esetén védetlen maradt volna a Fülöp-szigetek térsége. Wilson is Daniels pártján állt, a katonai vezetőknek pedig meghagyta, hogy további utasításig maradjanak kijelölt szolgálati helyükön.²⁰

Az első világháború kitérője után nem sokkal Japán hadba lépett az antant oldalán. A vezetés ugyanis felismerte, hogy a nyugati hadszíntéren – majd később a keleti fronton is – beállott állóháború miatt a német hadsereg nem képes erősítést küldeni a térségbe. A német flotta – néhány elszigetelt, de egyébként vereséggel végződő esettől eltekintve – pedig nem bocsátkozott harcba a mindig résen lévő brit ellenfelével. Az európai állóháború miatt azonban az antanthatalmak is csak szemlélhették a japán terjeszkedést. A japán külügyminisztérium 1914. augusztus 15-én ultimátumot küldött Berlinbe, majd miután nem érkezett válasz, a japán hadsereg Kínában bevonult

az addig német kézen lévő Santung tartományba, és kinyilvánította, hogy az újonnan megszerzett területet saját érdekszférájának tekinti. Santung tartományban még az 1898. március 16-án létrejött szerződés értelmében vetették meg a lábukat a németek. A japán diplomácia azonban egy, az európai hadszíntereken bekövetkező fordulatra is fel volt készülve, azzal számoltak ugyanis, hogy a megszerzett német területeket értékesebb angol gyarmatokra cserélhetik ki.

Mivel Japán területgyarapításait el kívánta fogadtatni, 1915. január 18-án huszonegy pontból álló ultimátumot (*Twenty-One Demands*) küldött Pekingbe. Az ultimátum feltételei szerint Kína gyakorlatilag protektorátusi szintre süllyedt volna. Egyebek mellett Japán követelte, hogy Kína mondjon le a Santung-félszigetről, adjon – elsősorban bányászati – koncessziókat a szigetországnak, ne engedélyezze más országnak, hogy kikötőket vagy szigeteket birtokoljon a kínai partoknál, valamint járuljon hozzá, hogy a japán rendőrség hatáskörét kiterjesszék kínai területekre is.

Bryan 1915. március 13-án jegyzéket küldött a japán kormánynak, amelyben az amerikai érdekekre emlékeztetett, és a nyitott kapuk elvének tiszteletben tartására szólított fel. Ennek ellenére sem következett be semmi előrelépés, sőt a japán–kínai viszony tovább romlott. Május 4-én a japán kormány egy újabb, Kínának küldendő ultimátumot szavazott meg, a kínai hadsereg pedig már a főváros ostromára és a leendő támadás visszaverésére készült. Az amerikai külügyminiszter újabb memorandumot küldött a japán külügyminisztériumba, amelyben a háború elkerülését és a huszonegy követelésből a kínai államiságot leginkább veszélyeztető passzusok törlését kérte. A jegyzék Bryan békepolitikájának győzelmét hozta. Világossá tette, hogy az Egyesült Államok nem támogat semmilyen, a status quót felborító terjeszkedést a térségben. Japán növekvő erejére és amerikai érdekeket veszélyeztető terjeszkedésére azonban ez sem jelentett megoldást.

A szigetország tagadhatatlanul egy elhúzódo, a nagyhatalmakat (Nagy-Britanniát, Németországot és Oroszországot) felörlő háborúban volt érdekelt. A világégs korai, különbékével történt befejezése esetén ugyanis a fent említett országok minden bizonnyal nem adták volna áldásukat Japán új területszerzéseire, sőt könnyen kialakulhatott volna egy négy- vagy öthatalmi összefogás a szigetország ellen. 1914 augusztusa után azonban már csak egyetlen vetélytárs maradt, nevezetesen az Egyesült Államok, ám az amerikai külügyminisztérium figyelme is egyre inkább Európa ügyei-re irányult. (Ez a tendencia a *Lusitania*, az *Arabic* és a *Sussex* elsüllyesztése, majd az ezeket követő diplomáciai jegyzékváltások után csak erősödött.)

A japán diplomácia mindazonáltal tisztában volt azzal, hogy egy gyors antantgyőzelem esetén Nagy-Britannia megpróbálja kiszorítani új vetélytársát a térségből. Ezt felismerve Japán a cári Oroszországgal készült szorosabb együttműködésre. Az orosz–japán közeledés kézzelfogható eredménye volt az 1916 júliusában megkötött titkos szerződés, amelyben a két fél kimondta, hogy megvédik egymás érdekeit az esetleges vetélytársakkal (Egyesült Államok, Nagy-Britannia) szemben. Japán érdekelt volt egy német–orosz különbékében is, mert egy ilyen szövetség már elég erős lett volna az angolszász hatalmak ellen. Végül a japán vezetés mégis elejtette a tervet. A szigetország azonban területi gyarapodása után a Németország elleni harc folytatásától is elzárkózott.

Idővel Wilson, valamint tanácsadója, Edward Mandell House és Lansing külügyminiszter belátták, hogy meg kell egyezni Japánnal, mert egyre valószínűbbnek látszott a háború elkerülhetetlensége Németországgal.²¹ A megegyezésre csak – megkésve – 1917 novemberében került sor Lansing és Ishii, Japán washingtoni nagykövete

között, némi kötélhúzás után. Ishii el kívánta ismertetni Japán „kiemelkedő” érdekeit Kínában, míg Lansing a nyitott kapuk elvének és Kína integritásának tiszteletben tartását hangsúlyozta.²² Az egyezmény megerősítette a nyitott kapuk elvét, elismerte a japánok érdekeit Dél-Mandzsúriában (az Ishii által kért „kiemelkedő” helyett csak a „speciális” szót használták), valamint a felek vállalták, hogy nem terjeszkednek egymás rovására Kínában.

Az amerikaiak után nem sokkal, 1917. augusztus közepén a kínai vezetés is hadat üzent Németországnak. A japán diplomácia tisztában volt azzal, hogy a hadüzenettel érvénytelenné vált a Németországgal korábban megkötött szerződés is, ezért az első világháborút lezáró békekonferencián kell majd területgyarapításait elfogadtatnia.²³

Az orosz polgárháború kitörése után ismét felszínre kerültek a két nagyhatalom közötti érdekellentétek. Japán már 1918 februárjában jelezte, hogy kész csapatokat küldeni Szibériába. Az Egyesült Államokban nem váltott ki nagy lelkesedést a japánok segítőkészsége. A katonai és a politikai vezetés egyaránt gyanította, hogy a szigetország vezetése a Szovjet-Oroszországban kialakult zűrzavart akarja felhasználni újabb terjeszkedéséhez. Az amerikaiak nehéz helyzetben voltak: nem tudtak kellő katonai erőt felmutatni a térségben. (Emellett még a brit és a francia igényeket sem tudták teljesíteni, így azok jelentősebb tengerentúli haderő nélkül voltak kénytelenek szembenézni az 1918 márciusában megindult nagyszabású német támadássorozattal.) Diplomáciai megoldásban bíztak. 1918 júniusa és júliusa ismét tárgyalásokkal telt Lansing külügyminiszter és Ishii között. Lansing legfeljebb 7500 fős japán kontingenst szeretett volna Szovjet-Oroszországban látni. Júliusban megállapodás született, hogy mindkét fél 7000 főnyi harcoló állománnyal száll partra. A japánok hosszas huzavona után egy hadosztályt (12 000 fő) hajóztak be, ám az ígéretek ellenére a létszám gyorsan növekedett, s még ugyanabban az évben 72 000 főnyire nőtt.

Wilson elnök a nyugati front stabilizálódása után döntött az amerikai katonák tevékeny beavatkozása mellett, noha ezt Newton Diehl Baker hadügyminiszter és Peyton Conway March vezérkari főnök egyaránt ellenezte. Az amerikai expedíciós haderő főparancsnoka, John Joseph Pershing, valamint Tasker H. Bliss, Wilson katonai tanácsadója szintén rossz döntésnek tartotta az expedíciót. Clemenceau a német veszélyre hivatkozva igyekezett megakadályozni az amerikai katonák Szovjet-Oroszországba küldését.²⁴ Az előbb felsorolt katonai vezetők mellett az elnök tanácsadója, House ezredes is azon a véleményen volt, hogy a bolsevik vezetést nem lehet rábírní a központi hatalmak elleni harc folytatására, az intervenciós hadak tevékenysége pedig csak Németországnak kedvez. A Szibériába – egészen pontosan Vlagyivosztojkba – küldött 9000 fős amerikai kontingens ellen Japán is hevesen tiltakozott. A tiltakozások nem voltak eredményesek. Az elnök kitartott az amerikaiak hadicéljai mellett, melyek között valóban szerepelt a japán térnyerés megakadályozása, és ehhez egy 9000 fős haderő jelenléte kedvezőbb lehetőséget teremtett. Az Arhangelszk környékén állomásozó egységekkel ellentétben a William Graves vezérőrnagy vezérlete alatt álló csapatokat nem vonták brit vagy más vezetés alá. Ezek veszteségei is sokkal kisebbek voltak az Arhangelszk környékén harcolóknál.

A Japánnal kapcsolatos amerikai elképzelések a béketárgyalások idején

1918. november 11-én Németország kapitulációjával véget ért az első világháború, 1919. január 18-án pedig megnyílt az azt lezáró békekonferencia. Japán is képviseltet-

te magát mind a Tízek Tanácsában, majd az annak kettészakadása után létrejött Külügyminiszterek Tanácsában, mind pedig az Elnöki Tanácsban is, ám az európai ügyekben tanúsított érdektelensége miatt csak ritkán vett részt ezek ülésein.

Japán részvétele a békekonferencián két okra vezethető vissza. A Népszövetség alapító okiratába bele kívánta foglalni a népek egyenlőségének elvét, valamint el kívánta fogadtatni a Németországtól megszerzett kínai területek feletti fennhatóságát.²⁵ Wilson hajlott arra, hogy teljesíti ezeket a kéréseket, mivel a japán delegáció többször világossá tette, hogy ellenkező esetben nem lesz tagja a Népszövetségnek. A szigetországnak valóban nem volt létfontosságú a szervezetbe való belépés, mivel hadicéljait maradéktalanul elérte, emberi és anyagi veszteségei sokkal kisebbek voltak a többi hadviselőnél (még az Egyesült Államokénál is).

Wilson külügyminisztere, Robert Lansing kételkedett a japán fenyegetés őszinteségében. 1919 áprilisa a két delegáció közötti kötélhúzással telt. Április végén Lansing memorandumot küldött az amerikai elnöknek. Itt még határozottabban fogalmazott: kiemelte, hogy Japán követeléseinek elismerése a népek önrendelkezésének felrúgását jelenti. Még abban az esetben is Kína támogatását javasolta, ha Japán kívül marad a Népszövetségben.²⁶ Az amerikai delegáció egy másik tagja, az elnök katonai tanácsadója, Tasker H. Bliss tábornok egyenesen a demokrácia megcsúfolásának és az autokrácia előretörésének nevezte Santung tartomány Japánnak juttatását.²⁷ Még az elnököt őszintén csodáló titkár, Joseph P. Tumulty is aggodalmának adott hangot. Véleménye szerint Japán támogatása összeegyeztethetetlen az önrendelkezés elvével. Wilson híveként nem fogalmazott meg kritikát, ehelyett a tizennégy pontban foglaltak betartatását kérte.²⁸ Az elnök azonban kiállt elképzelései mellett, mivel a legfontosabbnak a Népszövetség megalakulását tartotta – benne Japánnal –, majd ezután kívánta megtárgyalni Santung tartomány helyzetét.

Wilson végül felemás döntést hozott. A népek egyenlőségéről szóló záradék nem került be a népszövetségi szerződésbe, ellenben Japán megtarthatta a világháborúban szerzett területeket. Az elnök, valamint több munkatársa is azzal indokolta ezt a lépést, hogy Japán elutasítása esetén Olaszország ellen kellett volna állást foglalni az Adriai-tenger partvidékének kérdésében. Ez esetben joggal lehetett volna tartani Olaszország elhidegülésétől, ha pedig a japánok mellett már az olaszok sem léptek volna be a Népszövetségbe, akkor a szervezet léte kérdőjeleződik meg.²⁹ Az elnök döntésében nagy szerepe volt tanácsadójának, Edward Mandell House ezredesnek, aki mindvégig kiállt amellett, hogy taktikai okokból nem szabad nyíltan japánellenes álláspontra helyezkedni.

A békeszerződések, az Egyesült Államok népszövetségi tagsága, valamint Japán terjeszkedése és erősödése megosztotta az amerikai politikai színteret. Robert Marion La Follette, Wisconsin állam republikánus szenátora lényegében véve az összes békeszerződést helytelenítette. Japánnal kapcsolatban leginkább Santung tartomány megszerzését ellenezte.³⁰ E kérdésben nem várt egyetértés alakult ki közte és a külügyi bizottság elnöke, Henry Cabot Lodge között. Két teljesen más hitvallású politikusról lévén szó, felmerülhet a kérdés, vajon miért helyezkedtek azonos álláspontra. La Follette a wilsoni elvekkel, még pontosabban az 1918. január 8-án meghirdetett 14 pont szellemiségével összeegyeztethetetlennek tartotta, hogy a háború idején megkötött titkos szerződéseket a béketárgyalások alapjául ismerjék el. Az Egyesült Államok hadba lépése után már valamennyi titkos szerződést érvénytelennek kívánta nyilvánítani, ám ez nem történt meg.³¹ (Wilson később azzal védekezett, hogy nem tudott

róluk, jóllehet azokat a bolsevik vezetés már 1917 novemberében nyilvánosságra hozta, majd egyebek mellett a New York Times is publikálta.)

Lodge az 1918 végén republikánus győzelemmel zárult kongresszusi választások után lendült támadásba. Ennek oka – a Wilsonnal szembeni bosszúvágyon kívül³² – az volt, hogy egykori politikustársa és hű barátja, Theodore Roosevelttel mellett ő is a nemzetközi erőegyensúly feltétlen híve volt. Nézete szerint Japán megerősödése és terjeszkedése a nyugati civilizáció és az Egyesült Államok számára egyaránt nagy veszélyeket rejthet. Nem maradtak el az egyébként már évek óta hangoztatott propagandisztikus tartalmú érvek sem. Lodge kiemelte, hogy Japán is Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia módszereivel nyomja el az uralma alatt élő népeket.³³

A két világháború közötti időszak katonai gondolkodói is számoltak Japánnal mint jövőendő ellenféllel. Az egyik legjelentősebb stratégia, a légierő fejlesztését szorgalmazó William Mitchell is Japánt tartotta a legnagyobb vetélytársnak. Egyebek mellett a nagy hatótávolságú bombázók fejlesztését, valamint repülőterek építését szorgalmazta Alaszkában, az Aleut-szigeteken és a Fülöp-szigeteken.³⁴ Mitchell szerint így egy amerikai érdekeltségeket (Hawaii, Fülöp-szigetek) ért támadás esetén a szigetországi hajóhadra, valamint az anyaországra egyaránt képesek csapást mérni.³⁵

Összegzésképpen megállapítható, hogy az Egyesült Államok a spanyol–amerikai háború lezárásától kezdve élénk figyelemmel követte a kelet-ázsiai térség eseményeit, és komoly erőfeszítéseket tett, hogy a nyitott kapuk elvét a régióban érdekelt összes nagyhatalom tartsa tiszteletben. Japán nagy győzelme az orosz–japán háborúban fordulópontot jelentett, ekkor ébredt rá az amerikai vezetés, hogy a felkelő nap országa veszélyezteti leginkább az erőegyensúlyt a térségben. A progresszív korszak egyébként különböző külpolitikai koncepciójú politikusai egységesen azon a véleményen voltak, hogy meg kell akadályozni, hogy az új ázsiai nagyhatalom az Egyesült Államok tényleges kihívója lehessen.

Jegyzetek

¹ Upton, Emory: *Armies of Asia and Europe. Official Reports on the Armies of Japan, China, India, Persia, Italy, Russia, Austria, Germany, France and England.* New York, 1878.

² Uo. 12.

³ Uo. 32.

⁴ Weigley, Russel F.: *The American Way of War. A Study of American Strategy and Military Policy.* Bloomington, 1975. 178.

⁵ Mahan nem értett egyet a Dreadnought típusú csatahajók fejlesztésével, mondván, hogy a japánok Csuzimánál kisebb, de gyorsabb hajókkal vívták ki a győzelmet. Roosevelttel idején azonban – helyesen – mégis ezek építése indult meg, majd gyorsult fel. 1909-ig vízre bocsátották a 21 000 tonnás Floridát és Utahot, valamint a 26 000 tonnás Wyomingot és Arkansast. Taft elnöksége idején (1909–1913) tovább folytatódott a hajóépítés. Ekkor készültek el a 27 000 tonna vízkiszorítású New York, Nevada, Oklahoma és Texas csatahajók, valamint a 31 400 tonna vízkiszorítású Pennsylvania és az Arizona is. A még nagyobb mérvű német fejlesztések miatt azonban az első világháború előestéjére az amerikai flotta ismét a harmadik helyre szorult.

⁶ Weigley: i. m. 188.

⁷ Bailey, Thomas A.: *A Diplomatic History of the American People.* Eight edition. New York, 1969. 517.

⁸ Mowry, George E.: *The Era of Theodore Roosevelt and the Birth of Modern America 1900–1912.* New York, 1958.

⁹ Cooper, John Milton: *The Warrior and the Priest. Woodrow Wilson and Theodore Roosevelt.* Cambridge (Mass.), 1983. 74.

¹⁰ *Magyarics Tamás: Az Egyesült Államok külpolitikájának története.* Budapest, 2000. 118.

¹¹ Tokutomi, Iichiro: *Japanese-American Relations.* New York, 1922. 67.

¹² Bailey: i. m. 521.

¹³ *Magyarics: i. m. 120.*

- ¹⁴ *Morrison, Elting E., Blum, John Morton, Chandler, Arthur D. Jr., Rice, Sylvia* (ed.): *The Letters of Theodore Roosevelt*. Cambridge (Mass.), 1954. VII. köt., 189.
- ¹⁵ Nagy-Britannia 600, Oroszország és Németország 300, Franciaország és Japán 200 millió dollárja mögött az Egyesült Államok messze elmaradt 50 millió dollárral.
- ¹⁶ *Link, Arthur S.*: *Woodrow Wilson and the Progressive Era*. London, 1954. 83.
- ¹⁷ Report on Unemployment to his Excellency Governor Hiram W. Johnson. California, State Printing Office, 1914. 8.
- ¹⁸ *Tokutomi*: i. m. 101–102.
- ¹⁹ A japán flotta hat Dreadnought típusú csatahajóval és négy csatircirkálóval bővült az 1912-től 1917-ig terjedő időszakban. Ezek nagyjából hasonló adottságokkal rendelkeztek, mint az amerikai egységek. Noha a japán flotta kisebb volt az amerikainál, addigra már komoly veszélyt jelentett a csendes-óceáni amerikai érdekeltségekre. Egy háború esetén ugyanis már igen kevés tartalék maradt volna egy esztleges második hadszíntéren való helyállásra.
- ²⁰ *Link*: i. m. 85.
- ²¹ *Magyarics*: i. m. 122.
- ²² *Bailey*: i. m. 635.
- ²³ Japán 1917. február 16-án Nagy-Britanniával kötött (titkos) szerződésében megkapta Santung tartományt, valamint azokat a Csendes-óceánon lévő német gyarmatokat, amelyek az Egyenlítőtől északra helyezkedtek el. Nagy-Britannia az Egyenlítőtől délre fekvő gyarmatokat kapta. *Hoover, Herbert*: *The Ordeal of Woodrow Wilson*. New York, 1958. 79.
- ²⁴ *Palmer, Frederick E.* (ed.): *Bliss, Peacemaker. The Life and Letters of General Tasker H. Bliss*. New York, 1934. 293.
- ²⁵ *Baker, Ray Stannard*: *What Wilson Did at Paris*. New York, 1920. 95.
- ²⁶ *Lansing, Robert*: *The Peace Negotiations a Personal Narrative*. New York, 1921. 255.
- ²⁷ Uo. 260.
- ²⁸ *Hoover*: i. m. 208.
- ²⁹ *Baker*: i. m. 103–104.
- ³⁰ *La Follette, Belle Case – La Follette, Fola*: *Robert Marion La Follette*. New York, 1953. II. köt., 975.
- ³¹ Uo. 821.
- ³² *Magyarics*: i. m. 150.
- ³³ Idézi: *Tokutomi*: i. m. 131.
- ³⁴ *Mitchell, William*: *Our Air Force. The Keystone of National Defense*. New York, 1921. 218.
- ³⁵ *Weigley*: i. m. 230.